

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, доцента Тюріної Діни Миколаївни,
на дисертаційну роботу Шанідзе Олександра Дмитровича
«Гендерна нерівність в умовах воєнного стану»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 054 – Соціологія

Актуальність теми дисертації.

Гендерні дослідження набувають сьогодні особливої актуальності в суспільстві, тим більше коли йдеться про дослідження динаміки гендерної нерівності в контексті соціального розвитку окремих галузей та сфер життя. В Україні на законодавчому рівні, в рекомендаціях громадських слухань та інших документах основна увага приділяється законодавчому закріпленню рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, рівному представництву чоловіків та жінок у виборчих структурах. Проте впровадження принципів гендерної рівності в повсякденне життя суспільства є процесом тривалим і передбачає об'єктивну оцінку існуючого стану справ як у державі в цілому, так і на місцях, а також розробку стратегії, яка враховувала б особливості економічного, соціального та духовного розвитку і держави в цілому, і окремих областей. Тому тему дисертації можна вважати актуальною з огляду на те, що необхідною складовою роботи є проведення відповідних аналітичних досліджень, впровадження гендерного аналізу в практику оцінки всіх соціальних процесів та ефективності управління соціально-економічним та культурним розвитком.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю глибшого наукового аналізу трансформації гендерних відносин у період соціальних потрясінь, зокрема в умовах воєнного стану, що є важливим для формування ефективної, чутливої до потреб різних груп державної гендерної політики у кризовий та післякризовий періоди.

Дослідження, результати яких викладені в дисертаційній роботі, виконані на кафедрі соціології і публічного управління НТУ «Харківський політехнічний інститут» в межах науково-дослідної роботи «Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті» (ДР № 0121U113440, 2021-2023 рр.), де здобувач брав участь у виконанні ряду розділів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Структурно рукопис дисертації Шанідзе О.Д. складається з анотації двома мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, з них 224 – основний текст, 11 таблиць, 11 рисунків, 195 найменувань в списках використаних джерел та 4 додатків на 43 сторінках.

Шанідзе О.Д. належним чином обґрунтував актуальність обраної теми, коректно визначив об'єкт та предмет дослідження, сформулював мету та визначив основні завдання дослідження, а сама дисертаційна робота носить комплексний характер, має достатню теоретичну основу.

Коректність визначення об'єкта та предмета дослідження, а також поступове вирішення поставлених завдань за відповідною структурно-логічною схемою сприяло реалізації поставленої мети. Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені, зокрема, використанням широкої джерельної бази за темою дослідження: список використаних джерел налічує 195 найменувань.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечуються відповідністю використаних методів дослідження його меті і завданням, якісним аналізом літературних джерел. Наукові результати дисертаційного дослідження всебічно обґрунтовані, є достовірними, мають наукову новизну.

У вступі роботи обґрунтовано актуальність теми дисертації, пов'язаної з необхідністю дослідження гендерної нерівності в умовах воєнного стану, показано зв'язок роботи з науковими темами та напрямками досліджень кафедри; сформульована мета та конкретні задачі дослідження, а також зазначені методи, що використовуються для їх вирішення; відзначається наукова новизна роботи та її практичне значення; наводиться інформація про очікувані результати та можливі області їх використання. Крім того, окреслений особистий внесок здобувача у дослідження, а також наводиться інформація про апробацію результатів та публікацію матеріалів дисертації.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження гендерної нерівності в сучасному українському суспільстві» зроблено аналіз основних теоретико-методологічних підходів до визначення гендеру, визначено, що основним науковим підходом, що застосовується для аналізу гендеру в українській соціології, є конструктивістський підхід, який не відповідає сучасним уявленням про гендер. Наведено визначення основних

понять щодо розуміння гендеру: гендерних стереотипів, гендерної ідентичності, фемінності та маскулінності, гендерної нерівності тощо. Підкреслено взаємопов'язаність гендерної асиметрії та гендерної нерівності в сучасному українському суспільстві. Висвітлено основні напрямки формування гендерної нерівності через стереотипи, які формують гендерну ідентичність.

У *другому розділі* дисертації «Актуалізація проблематики гендерної нерівності в умовах воєнного стану» здійснено аналіз проблематики гендерної нерівності, визначено зміни у розумінні гендеру та ставленні до гендерної нерівності, завдяки чому стереотипи та традиційні ролі зазнають трансформації. Розглянуто основні проблеми, які виникли в умовах воєнного стану стосовно гендерної нерівності. Автором підкреслено, що трансформація конструкта гендерної нерівності в умовах воєнного часу визначається поглибленням наявних гендерних диспропорцій та появою нових, впливаючи на розподіл ресурсів, доступ до праці, безпеку, участь у прийнятті рішень та інші аспекти соціального життя. Досліджено особливості актуалізації гендерної нерівності на локальному, регіональному та державному рівнях. Опрацьовані зміни в законодавстві, які спрямовані на вирішення проблем гендерної нерівності. Визначено, що під час повномасштабного вторгнення гендерна нерівність проявляється у специфічних формах, таких як кардинальна зміна традиційних гендерних ролей, обмежений доступ жінок та чоловіків до певних сфер діяльності, зростання гендерно зумовленого насильства, а також нерівномірне представлення чоловіків і жінок у військових та цивільних структурах.

У *третьому розділі* дисертації «Соціологічне дослідження гендерної нерівності в умовах воєнного стану» представлені результати проведених здобувачем емпіричних досліджень (анкетне опитування та глибинне інтерв'ю), які доводять, що сприйняття гендерної нерівності все ще залишається гендерно маркованим, що свідчить про домінування гендерної суб'єктивності у формуванні уявлень про рівність і нерівність. Результати дослідження демонструють відмінності в поглядах чоловіків і жінок на причини гендерної нерівності. Дані опитувань показують, що жінки частіше акцентують увагу на системних бар'єрах, таких як дискримінаційні стереотипи та культурні норми, тоді як чоловіки частіше посилаються на соціально-економічні умови.

Автором зроблено висновок, що зміни в гендерних ролях мають неоднорідний характер, деякі є очевидними (розширення жіночої участі в

«чоловічих» сферах), а інші – латентними або сприймаються як тимчасові. Визначено, що для жінок це здебільшого посилення навантаження, обмежений доступ до ресурсів та визнання, а для чоловіків – ризики мобілізації, нестабільність працевлаштування та підвищений соціальний тиск. Автор дійшов висновку, що відсутність консенсусу між жінками й чоловіками у сприйнятті дискримінації спричинена низьким рівнем міжгендерного розуміння, що ускладнює суспільний діалог щодо шляхів досягнення гендерної рівності.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, обґрунтовані автором на основі логічного та структурованого викладення матеріалу, застосування відповідних посилань на джерела інформації, наявності численних ілюстрацій та таблиць. Розділи роботи логічно взаємопов'язані та структуровані між собою. Висновки до кожного окремого розділу та загальні висновки є достатньо обґрунтованими. Оформлення дисертації виконано з дотриманням чинних вимог.

До основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне:

Науковою новизною дисертаційного дослідження є те, що здобувачем Шанідзе О.Д. *вперше* теоретично обґрунтовано деконструкцію поняття гендеру в сучасному постмодерному розумінні стосовно українського суспільства, оскільки в умовах постмодерного суспільства гендер позбавляється ознак соціального конструкту, відбувається деконструкція гендеру, а проблема суб'єктивності й ідентичності суб'єкта постає як ключова.

Окрім цього, автором *удосконалено* концептуалізацію зв'язку між гендерною нерівністю та соціальною дезорганізацією в умовах війни, яка відкриває нові перспективи для розробки соціальних політик, а також *удосконалено* розуміння впливу воєнного стану на трансформацію гендерних стереотипів і ролей у сучасному українському суспільстві.

Дістали подальшого розвитку:

- дослідження основних теоретичних та методологічних підходів до поняття «гендерна нерівність» в сучасному суспільстві;
- вчення про гендерну асиметрію та обґрунтування взаємовпливу гендерної нерівності та гендерної асиметрії, визначено загрози і ризики такого взаємовпливу;
- категоріальний зміст поняття «гендер» та «гендерна нерівність».

Автором декларується, що гендерна проблематика є надзвичайно

актуальною в розрізі вирішення майже всіх соціальних питань.

Усі положення наукової новизни відповідають змісту роботи, є достатньо обґрунтованими і доведеними в результаті проведеного дисертаційного дослідження.

Значимість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження Шанідзе О.Д. полягає у наступному:

теоретичне значення дослідження вирізняється тим, що є першою в українській науці з публічного управління спробою комплексного пошуку та аналізу напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою, що дозволяють заповнити існуючу прогалину в наукових дослідженнях цієї тематики. Водночас у ньому розвиток системи позашкільної освіти розглянуто крізь призму її взаємозв'язку та інтеграції з іншими освітніми підсистемами та суміжними сферами, зокрема культурою, фізичною культурою і спортом, а також молодіжною роботою.

Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості використання основних положень й висновків дисертації фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, розвитку змісту навчального контенту; в роботі органів публічного управління та у процесі формування сучасних засад гендерної політики держави.

Результати досліджень впроваджено в навчальному процесі кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХП» при викладанні освітньої компоненти «Гендерні відносини в економічній діяльності» для здобувачів другого(магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 054 «Соціологія» (довідка про впровадження від 10.03.2025).

Наукові рекомендації, висновки, пропозиції дисертації були враховані і використані у діяльності Благодійного фонду Ігоря Вовчанчина при роботі з ВПО, біженцями та їх родинами. Виконане Шанідзе О.Д. соціологічне дослідження гендерної нерівності в умовах воєнного стану показало, що з одного боку, воєнний стан спричинив частковий перегляд традиційних гендерних ролей і розширив участь жінок у лідерських і управлінських процесах, з іншого боку, ці зміни не завжди супроводжуються належною інституційною підтримкою. Було зазначено, що спостерігається не лише наявна структурна нерівність, але й асиметрія у сприйнятті гендерних переваг, що ускладнює формування спільного бачення шляхів до справжньої рівності

в економічній сфері. Все це підкреслює, що гендерна проблематика є надзвичайно актуальною в розрізі вирішення майже всіх соціальних питань та її варто враховувати при розробці державної політики, щоб вона відповідала потребам обох груп і сприяла більш глибокому подоланню гендерної нерівності (довідка про впровадження від 17.03.2025).

Таким чином, одержані Шанідзе О.Д. результати дослідження, дають змогу оптимізувати та покращити діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування від центрального до місцевого рівня в контексті реалізації державної політики у сфері подолання гендерної нерівності.

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях.

Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до обґрунтування комплексу концептуальних положень, підходів та моделей дослідження динаміки гендерної нерівності в контексті соціального розвитку окремих галузей та сфер життя та запропоновано напрями та практичні рекомендації щодо низки проблем, які актуалізувалися саме в умовах війни та потребують нагального вирішення.

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 18 наукових праць: 1 у науковому періодичному виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, 5 статей – у наукових періодичних фахових виданнях України; 1 стаття – у науковому періодичному виданні України, 11 матеріалів апробаційного характеру, з них 2 проіндексовано у базі даних Scopus. Кількість та тематична спрямованість опублікованих праць відповідають актуальним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо висвітлення наукових результатів дисертації на присудження ступеня доктора філософії.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не виявлено.

Усі результати, які винесено автором на захист, отримані самостійно і містяться в опублікованих роботах. У роботах, опублікованих у співавторстві, використані тільки ті ідеї, положення та розрахунки, які є результатом

особистих наукових пошуків.

Використані матеріали, тексти, документи та ідеї інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

У процесі опрацювання та аналізу дисертаційного дослідження, вважаю за необхідне звернути увагу Шанідзе Олександра Дмитровича та членів разової спеціалізованої вченої ради на певні дискусійні положення та зауваження, що містяться в роботі:

1. У підрозділі 2.1 «Гендерна нерівність як об'єкт соціологічного аналізу в умовах воєнного стану» особливу увагу акцентовано на ситуації в Україні, разом з тим доцільно було б розширити огляд на досвід європейських держав.

2. У дисертації бракує розрахунків або прогнозів економічної доцільності, витрат і очікуваного ефекту від імплементації запропонованих рекомендацій реалізації державної політики у сфері подолання гендерної нерівності.

3. У підрозділі 2.3 «Особливості актуалізації гендерної нерівності на локальному, регіональному та державному рівнях», з точки зору методології дослідження спостерігається добре опрацювання на державному та регіональному рівнях, але майже відсутня емпірична складова (опитування, інтерв'ю) на місцевому рівні, що ускладнює процес оцінювання запропонованих напрямів реформування місцевої політики на практиці.

4. Не вистачає рекомендацій щодо застосування одержаних результатів щодо подолання гендерної нерівності в галузі цивільного захисту в контексті реалізації політики держави у відповідній сфері.

5. Дисертаційна робота не вільна від помилок, неточностей, огріхів оформлення.

Вказані зауваження суттєво не впливають на основні положення дисертації та одержані результати дослідження, наукову новизну, а також не знижують її теоретичної та практичної цінності.

Загальний висновок по дисертаційній роботі

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Шанідзе Олександра Дмитровича на тему «Гендерна нерівність в умовах воєнного стану» виконана на високому науковому рівні, не порушує

принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для спеціальності 054 – Соціологія.

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а здобувач Шанідзе Олександр Дмитрович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 – Соціологія.

Офіційний опонент,

Кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Національного університету

цивільного захисту України

Діна ТЮРІНА

Діна Тюріна

завідувачу

Учеський секретар

к.психол.н., с.н.с.

Андрій Педурин